

Neşe Coşkun Özturan

<https://orcid.org/0000-0002-1112-1567>

Associate Professor, Van Yüzüncü Yıl University Faculty of Tourism, Türkiye,
nesecoskun58@hotmail.com

Atf Künyesi | Citation Info

Özturan, N. C. (2024). Osmanlı Devleti'nde 16. ve 17. Yüzyıllarda Alkollü İçki Tüketimi Nedenli Adli Vakalara Arşiv Evrakıyla Genel Bir Bakış. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 11 (5), 3749-3769.

Osmanlı Devleti'nde 16. ve 17. Yüzyıllarda Alkollü İçki Tüketimi Nedenli Adli Vakalara Arşiv Evrakıyla Genel Bir Bakış

Öz

Osmanlı Devleti topraklarında alkollü içecek üretimi ve tüketimi hususu araştırmacılar için sürekli olarak dikkat çekici bir araştırma konusu olmuştur. İslam inancına göre şekillenen devlet organizasyonu bünyesinde barındırdığı farklı etnik ve dini gruplara, mensubu oldukları dinin hükümlerine göre yasalar uygulamıştır. Müslüman ahaliye, alkollü içki üretimi, tüketimi ve satışı konularında var olan yasalara uyulmaması durumunda, yapılan ciddi ve detaylı tahkikat ve mahkeme sonrasında ciddi yaptırımlar getirilmiş ve cezalar verilmiştir. Bu durumun iki temel sebebi vardır. Öncelikli olarak İslami yani Şer'i hukukla yönetilen Osmanlı Devleti bünyesindeki müslümanları alkollü içki tüketmesi sonrasında ortaya çıkabilecek olan adli vakalar ve sosyal huzursuzluk merkezi otoritenin gücü ve saygınlığına gölge düşürmektedir. Osmanlı Sultanı'nın, hakimiyeti altındaki dindaşlarına söz geçirememesi asla kabul edilemez bir durumdur. İkinci olarak da alkollü içki tüketimi sonrasında ortaya çıkabilecek olan adli vakalar müslüman ve gayrimüslim halkı arasındaki sosyal barış için bir tehlikedir. Zira zimmî olarak tanımlanan gayrimüslimlerin can, ırz ve mal güvenliği devletin garantisi altındadır. Bir müslümanın sarhoşluk nedeniyle bir zimmîye, ailesine ve malına zarar vermesi Osmanlı Devleti gibi çok uluslu, çok farklı inançlara mensup kitleleri bünyesinde barındıran bir idari yapı için istenmeyen ciddi sonuçlar doğurabilecek bir durumdur. Bu nedenle hakkında müskirat tüketimi konulu bir şikâyet olan bir müslüman için, bu şahsın sosyal, ekonomik ve entelektüel durumu ne olursa olsun, öncelikli olarak detaylı tahkikat yapılmış, sonrasında da yargılama ile gereken cezalar verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Müskirat, Müslüman, Tahkikat, Ceza

An Overview of Forensic Cases Caused by Alcoholic Drink Consumption in the Ottoman Empire in the 16th and 17th Centuries with Archival Documents

Abstract

The production and consumption of alcoholic beverages in the Ottoman Empire has always been an interesting subject of research for researchers. The state organisation, which was shaped according to the Islamic faith, applied laws to the different ethnic and religious groups within its structure according to the provisions of the religion to which they belonged. In the event that the Muslim population did not comply with the prohibitions on the production, consumption and sale of alcoholic beverages, serious sanctions and penalties were imposed after serious and detailed investigations and trials. There are two main reasons for this situation. The judicial cases and social unrest that may arise after the consumption of alcoholic beverages by Muslims within the Ottoman Empire, which was primarily governed by Islamic law, i.e. Sharia law, cast a shadow on the power and prestige of the central authority. It is unacceptable for the Ottoman Sultan to be unable to control his co-religionists under his rule. Secondly, the judicial cases that may arise after the consumption of alcoholic beverages are a danger for the social peace between Muslim and non-Muslim people. This is because the security of life, honour and property of non-Muslims, who were defined as dhimmis, was under the guarantee of the state. If a Muslim harms a dhimmi, his family and property due to drunkenness, this could have serious consequences for an administrative structure like the Ottoman Empire, which was a multinational state with masses of people belonging to many different faiths. For this reason, a Muslim who received a complaint about the consumption of alcoholic beverages, regardless of the social, economic and intellectual status of the person, was first subjected to a detailed investigation, followed by a trial and the necessary penalties.

Keywords: Ottoman Empire, Muskirat, Muslim, Investigation, Punishment

Giriş

Osmanlı Devleti, idari mekânizmaları ve yasaları İslam inancının etkisiyle şekillenen ama farklı etnik ve dini unsurları bünyesinde barındıran bir devlettir. Bu durum farklı değer yargıları, kültürleri ve yaşam alışkanlıkları olan Osmanlı tebaası için ikili bir kanuni mekânizmayı gerekli kılmıştır. Müslümanlar ve zımmî olarak tanımlanan gayrimüslimler, inanç temelli olarak, gündelik hayatta farklı uygulamalara tabii tutulmuşlardır. Alkol üretimi, satışı ve tüketimi bu farklı yasal uygulamaların belirginleştiği bir alandır. Müslüman ahalinin alkollü içeceklerle dokunması bile yasaktır. Gayrimüslimler ise sınırları yasalarla belirlenmiş bir özgürlük alanında ve devlete belli oranlarda vergi vermek şartıyla muskirat da denen alkollü içeceklerin üreticisi, tüketicisi ve taciri olmuşlardır. Osmanlı Devleti'nde kesin kanuni hükümlere rağmen muskirat konusu ise sürekli bir asayiş problemi olmuştur. Bu sorunun tek müsebbibi de zımmîler değildir. Kesinlikle yasaklanmış olmasına rağmen kimi zaman

Müslüman ahalinin de kanun dışı uygulamaları nedeniyle adli vakalara karıştıkları gerçeği arşiv evrakıyla sabittir.

Çalışmada Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan 16. ve 17. yüzyıllara ait kaleme alınmış evrak esas alınmıştır. Konu ile ilgili araştırmacıların daha önce ürettikleri akademik ve bilimsel çalışmalar taranmış ve bu yayınlarda ortaya konulan bulgularla çelişen bir evraka denk gelinmemiştir. Bu çalışmada daha önce bilim dünyasına sunulan akademik yazınlardan alıntı yapılmamış, konunun özünün ortaya çıkarılması amacıyla alana büyük katkı sunan araştırmacıların bazı çalışmaları referans alınmış ve mümkün olduğunca daha önce başka araştırmacılar tarafından değerlendirilmemiş arşiv evrakı kronolojik sırayla değerlendirilerek, alana katkı sunmak amaçlanmıştır. Bu yüzden Osmanlı Devleti'nin Klasik Dönemi'nde var olan sosyal yapı detaylı olarak irdelenmemiştir.

1. Alkol Tüketiminin Yol Açtığı Asayiş Problemleri Hakkındaki Örnek Belgeler

Şer'î hukukla yönetilen Osmanlı Devleti'nin Müslüman tebaası için alkollü içki üretmek, tüketmek ve ticaretini yapmak kesinlikle yasaktır. (Kuran-ı Kerim Bakara Suresi- 219) Gayrimüslim unsurlar yani zımmîler için ise belli yasal sınırlılıklar ölçüsünde serbestiyet söz konusudur (İnalçık, 2010, s. 277). Ancak gündelik hayatta kimi zaman kanunlara aykırı tutum ve davranışlar neticesinde istenmeyen olaylar yaşanmıştır. Alkollü içecek nedeniyle Müslümanların, yerel otoriteler tarafından yasalar önünde pozitif ayrımcılığa tabii tutuldukları ve İslam dinine mensup olanların inançlarının kesin emrine rağmen aleni bir şekilde içki içtikleri iddiaları toplumsal barışı tehdit edecek hale gelmemesi için otoriteler hem yasaların çıkarılması hem de titizlikle uygulanması konularında özenli davranmışlardır. Çalışma süresince incelenen resmi kayıtlar, Osmanlı merkezi otoritesinin ve adli birimlerin özellikle 16. ve 17. asırlarda bu konuda oldukça objektif uygulamaları hayata geçirdiğini ortaya koymaktadır. Hakkında alkollü içki tüketimi iddiası olan her Müslüman ekonomik, sosyal ve entelektüel durumu ne olursa olsun, hassasiyetle incelenmiştir Yapılan detaylı soruşturma sonrasında suçun oluştuğuna kanaat getirilirse halka açık ve tanıkların da dinlendiği mahkemelerde yargılama yapılmıştır (Uzunçarşılı, 1988, s. 141-142). Ayrıca verilen cezanın infazının da doğru bir şekilde yapılması sağlanmıştır. Osmanlı ülkesinde alkol kullanımı nedenli asayiş problemlerine dair ilk değerlendirilen belge Kanuni Sultan Süleyman'ın hükümdarlığının 38. senesine, H. 966/M.1558 yılında Reşid Kazası'nda yaşanan adli bir vakaya aittir. Söz konusu evrak toplumda alkolün sebep olacağı asayiş problemlerinin önlenmesi için hem padişahın hem de yerel otoritelerin çok sıkı bir şekilde müskirat üretimi ve tüketimini kontrol altına alma çabasında olduğunu gösterir niteliktedir. Bir dini bayram gecesi, Müslüman

olan Memi adında birinin evinde bir grup insan içki içmiş ve gecenin sonunda alınan alkolün de etkisiyle bir kişi öldürülmüştür. Mısır Beylerbeyi'ne gönderilen hükümde cinayetin detaylı olarak ve hassasiyetle soruşturulması emri verilmiştir. Yapılacak tahkikat sonrasında suçlu oldukları ortaya çıkan şahısların, isimleri ne olursa olsun, mutlaka Şer'îata uygun bir şekilde cezalandırılmaları istenmiştir (BOA A.}DVNSMHH.d.. 4/497) Dini bir anlam ve değeri olmayan bir zaman diliminde bile bir Müslümanın alkollü içecek tüketmesi hoş görülecek bir davranış değilken, dini bir bayram gecesinde tüm yasalara ve inanç kurallarına aykırı olarak bir hanede insanların toplanarak içki içmeleri ve cinayet işlenmesi tahkikatın son derece özenle yürütülmesini gerektiren bir durumdur. Beylerbeyi'nin bizzat başında olacağı bir soruşturma hem halkı teskin edecektir hem de Osmanlı makamları detaylı tahkikatla gelecekte yaşanması muhtemel başka asayiş sorunlarını önleyecektir.

İçki içmek amacıyla ahalinin gizli saklı buluşması hususunun kayda alındığı bir başka evrak H. 967/M.1559 tarihlidir. İnebahtı Kadısı'na yollanan hükümde, Kalenin iç tarafındaki Bağdadiye Mahallesi'nde bulunan eski bir kilisede ahalinin toplanarak içki içtiği şikâyeti üzerine, durumun ivedi ve detaylı olarak tahkikatı emri verilmiştir (BOA A.}DVNSMHH.d..3/599) Aynı sene Vidin Kadısı'na da benzeri bir emir yollanarak, Vidin'de camii yakınındaki kilisede ayinler dışında içki içilip çalgı çalınmasına engel olması emredilmiştir (BOA A.}DVNSMHH.d..3/1339) Her iki olayda da yerel halk durumdan şikâyetçi olmuştur ancak söz konusu kiliselerde ayin esnasında mı ibadet zamanı dışında mı içki içildiğine ve çalgı çalındığına dair bir detay bulunmamaktadır.

Ahalinin yasadışı içki tüketimi yapılan tüm yazılı uyarılara ve tahkikatlara rağmen devam etmiştir. İnebahtı ve Vidin yöneticilerine yollanan evrakların içerik olarak benzerleri H.972/M.1565 senesinde farklı kaza ve şehirlere de gönderilmiştir. İslam ahali dinin getirdiği alkollü içki yasağına uymakta hassasiyet göstermemektedir. Ayrıca gayrimüslim komşularından tedarik ettikleri müskiratı asayiş sorunlarına neden olacak kadar çok tüketmektedirler. Bu hususta ivedi çözüm üretilmesi elzemdir. Aksi halde sosyal barışın zarar görüp adli vakaların artacağını ifade eden evraklarda gereken tüm tedbirlerin alınması emri bulunmaktadır. (BOA A.}DVNSMHH.d..6/251) Heterojen toplum yapısında tüm bireylerin aynı inanca ve yaşam pratiklerine sahip olamayacağı gerçeğinden yola çıkan Osmanlı idarecileri yasal bağlayıcılıklarla ve yazılı emirler ile asayiş sağlama yolunu tercih etmişlerdir.(Akgündüz, 1990, 424)Ancak merkezden taşra teşkilatlarına gönderilen emirler halk üzerinde gereken etkiyi sağlayamamıştır.

H.973/M.1556 tarihli evrakta ise Osmancık Boyahanesi'nden Mustafa adlı Müslüman bir sipahi hakkında aynı kazada yaşayan halkın şikâyeti yer bulmuştur. Sipahi olarak toplum

nazarında taşımakta olduğu mesleki prestiji koruyamayan şahıs, sürekli şarap içerek bir hayat kadınıyla gayrimeşru bir şekilde aynı hanede yaşamaktadır. Şikâyet sadece Mustafa hakkında değildir. Sipahinin annesinin de müskirat müptelası olarak birden çok erkekle maddi çıkar karşılığında cinsel münasebet kurduğu iddia edilmiştir. Durum İstanbul'a aksedince, mümkün olan en hızlı şekilde tahkikatın tamamlanması ve mahkemenin uygun göreceği cezanın da geciktirilmeden uygulanması emredilmiştir (BOA A.}DVNSMHHM.d..5/39973). Sipahi olarak devletin otoritesini temsil eden bir kişinin halkın nazarında hoş görülmeyecek davranışlarda bulunması sadece kendisine değil Osmanlı Devleti'nin manevi şahsiyetine de zarar vermektedir. Ayrıca bu kişinin annesinin sürdürdüğü gayrimeşru münasebetler de hem kendisini hem de Mustafa'yı müslüman toplum nezdinde suçlu duruma düşürmektedir. Dolayısıyla anne ve oğulun şikâyete konu olan davranışları hakkında acil ve detaylı tahkikat yapılması ve yargılama süreçlerinin sonuçlandırılması son derece önemlidir.

H.973/M.1556 senesinde yazılan bir diğer belgede de tıpkı Sipahi Mustafa gibi merkezi otoriteyi, taşıdıkları görev ünvanı sebebiyle, yaşam alanlarında temsil eden Tat Kabilesi'ne mensup 200 kadar yeniçerinin edepsizce ve genel ahlaka aykırı davranışları söz konusudur. Bu kişiler içki içip toplumda fesat çıkarmışlar ve devletin saygınlığını ve otoritesini de toplum nazarında lekelemişlerdir. Uyarılmaları bu sebeple elzemdir (BOA A.}DVNSMHHM.d..5/991973) . Tat Kabilesi'ne mensup yeniçerilerin toplu olarak işledikleri suçların benzeri aynı yıl bir başka adli vakada ancak münferit olatak evraka yansımıştır. Selanik'te Vardarkapısı Kalesi mustahfızı Mustafa içki içerken kendini gören ve yakalamak isteyen Voyvoda'yı bıçakla yaralamıştır. Yapılacak tahkikat sonrası suçun sabitliği kesinlik kazanırsa Mustafa'nın hemen kürek cezasını çekmek üzere Südde-i Sadaret'e gönderilmesi zorunluluktur (BOA A.}DVNSMHHM.d..5/104). Bir diğer belge Manastır Yahudilerinin Subaşı'nı şikâyeti konusudur. Yahudiler Subaşı'nın kendilerinden haksız yere cerime akçesi adı altında para alabilmek için, onları Müslümanlara şarap satmakla itham ettiği iddiasında bulunmuşlardır. Ayrıca Subaşı, sadece para almakla yetinmemiştir. Yahudilere zulmetmiş ve yasadışı olarak yargılama olmaksızın hapse attırmıştır. Şikâyet üzerine durumun ivedi olarak tetkik edilmesi, eğer Subaşı hakkındaki şikâyetler doğruysa Yahudi milletine rahatsızlık vermesinin önlenmesi ve İslam ahaliye şarap satanlar varsa da mahkeme edilmeleri emredilmiştir (BOA A.}DVNSMHHM.d..5/675). Buldukları yerleşim alanında Osmanlı otoritesini temsil eden kişilerin, her ne sebeple olursa olsun, buldukları makamın saygınlığına gölge düşürmemesi esastır. Ayrıca Müslüman idarecilerin Osmanlı Devleti'ne sadakatile bağlı olan ve yasalara uyan gayrimüslimlere eziyet etmeleri İslami inanca da aykırıdır. Bu sebeple, Manastır Yahudilerinin

iddiaları detaylı ve hızlı olarak araştırılmalıdır. Öte yandan, yerel otoriteye haksız yere bir suç isnadının da bölge halkının gözünde, idareciye inanç ve güvenin azalması manasına geleceği aşikardır. Bu sebeple adil ve hızlı bir soruşturma yapılması şarttır.

Alkollü içecek üretimi, tüketimi ve ticareti nedeniyle farklı dinlere mensup Osmanlı tebaası arasında yaşanan tek adli vaka Manastır olayı değildir. H.973/M.1556 senesinde yazılan bir başka evraka göre, Bulgar halkın İslam ahaliyle yaşadığı Rudnik'te, meyhaneler Müslümanların sosyal hayatına zarar vermektedir. Evlere, mahkemeye ve camiye yakın meyhanelerden çıkararak kavga eden insanlar huzuru ve asayişi bozmaktadırlar. Bu sebeple söz konusu bölgede bulunan bütün meyhanelerin kapatılması ve şarabın sirkeye dönüştürülmesi emredilmiştir. Daha önce ilan edilen yasal düzenlemelere de herkesin uymak mecburiyetinde olduğu vurgulanmıştır (BOA A.}DVNSMHH.d..5/226). Hıristiyanlara sadece kendi hanelerinde tüketilebilecek kadar şarap ve benzeri alkollü içki bulundurma hakkı verilmiştir. Ancak umuma açık yerlerde alkol tüketimi konusunda sınırsız hak kesinlikle söz konusu değildir. Müslüman hanelerine, camiilerine ve devlet dairelerine yakın yerlerde bulunan meyhaneler sosyal düzene zarar vermeye başladıklarında kapatılmaları söz konusu olmuştur. (İKSÜM 14 Numaralı Sicil, 101-102) Ancak gayrimüslim esnafın ellerinde bulunan şarabı dökerek imha etmeleri istenmemiştir. Ticari kayba uğramamaları için genel uygulama şarabın içine tuz katılarak sirkeye dönüştürülmesidir. Bu şekilde meyhane esnafının ellerinde kalan şarabı ekonomiye kazandırarak finansal zorluk yaşamamaları amaçlanmıştır.

Müskirat ticaretinin sıkı kurallara tabii olması asayiş problemlerine çözüm getirememiştir. Mehmed oğlu Kurt ve arkadaşları, H.973/M.1556 senesinde, akli melekelerini yitirmelerine neden olacak kadar çok içki içerek aynı ortamda olan ama müskirat tüketmeyen diğer insanlara saldırmışlardır. Çıkan arbedede bazı kişiler ölüp, bazıları da yaralanınca, İstanbul'dan gönderilen emirde, durumun tetkik edilmesi ve eğer cinayet suçu sabitse katillere kıssas uygulanması istenmiştir. Ayrıca, Mehmed oğlu Kurt ve arkadaşlarının İslam inancının ilk 4 halifesine sövdükleri iddiasının da araştırılması emredilmiştir. Yapılan detaylı soruşturma sonucunda bu hakaret suçunun işlendiği ortaya çıkarsa, bahsi geçen şahısların hapse atılarak durumun en kısa zamanda İstanbul'a bildirilmesi istenmiştir (BOA A.}DVNSMHH.d..5/120973) Müskirat tüketimi nedeniyle İslami değerleri olan kişilere hakaret edilmesi olayının ilk kez ortaya çıktığı bu evrak emsallerinden farklı bir önem arz etmektedir. Daha önceki yıllara ait belgelerde sadece kişilere karşı işlenen suçlar söz konuyken, Mehmet oğlu Kurt davasında suçun üç farklı boyutu vardır: Cinayet ve yaralama, İslam düşüncesine saldırı ve din büyüklerine hakaret. Dolayısıyla yargılama sonucunda kıssas yani idam cezasının verilmesi aslında tüm suçlara verilen bir cezadır.

İki sene sonra ise, merkezi otoritenin tüm çabalarına karşın devam eden asayiş sorunları yüzünden, içki üretimi ve tüketimi konusundaki kısıtlamaların daha da yaygınlaştırıldığı görülmektedir. H.975/M.1558 senesinde, kapatılmalarına dair daha önce müteakip defalar hüküm gönderilmesine rağmen halen faaliyet gösteren İstanbul ile Galata'daki bütün kahvehane, meyhane ve bozacıların hemen faaliyetlerine son vermeleri istenmiştir. Bu kişilerin ellerinde şarapları varsa içlerine tuz katılarak sirke yapmaları ve yasağa uymayanların da ivedi olarak bildirilmesi emredilmiştir (BOA A.}DVNSMHH.d..7/145). Eyüp'de de yasadışı şarap satışının yapıldığı yerlerden biri birkaç kez şikâyet edilince , bölgede müskirat satışının yasak olduğuna dair bir emir daha göndermek ihtiyacı söz konusu olmuştur (BOA A.}DVNSMHH.d..7/155). H.976/M.1559 senesine gelindiğinde müskirat kaynaklı asayiş sorunlarının hala bütünüyle çözülemediği görülmektedir. Yerleşim yerlerinde, kamuya açık alanlarda özellikle gayrimüslimler tarafından yasadışı alkol tüketimi ve lokal asayiş sorunları devam etmektedir. Bu sebeple düzenlenen bir evrakta, gayrimüslimlerin alenen şarap içmelerine ve Müslümanlara sataşmalarına izin verilmeyecek ve aksine davrananlar cezalandırılacaktır hükmü yer almıştır (BOA A.}DVNSMHH.d..7/1864). Merzifon ile alakalı bir diğer belgede yer alan cümleler hem mevcut durumu tanımlar hem de olması gerekeni somutlaştırır niteliktedir. Evraka göre Merzifon'da alenen içki içilmesi, Müslümanlara içki satılması rahatsız edilmeleri yasaktır (Soykan, 2000, s. 104). Ancak kendi halinde, kendi hanesinde ve bahçesinde, kimseye huzursuzluk vermeden ve edepsizlik etmeden içki içen gayrimüslimlere de hiç kimse müdahale edemez (BOA A.}DVNSMHH.d..7/2117) Gayrimüslimlere kendi hanelerinde, bahçelerinde, ibadethanelerinde ve ruhsat verilmiş kapalı mekânlarda müskirat tüketme hakkı verilmiştir. Ancak kamuya açık alanlarda alkollü içki tüketmek yasaktır. Dolayısıyla bir dini gruba yasaların belirlediği sınırlar dışında hareket etmeleri konusunda imtiyaz tanınmaz. Aynı sene Akşehir bölgesinde de şarap kaynaklı istenmeyen olaylar evraka yansımıştır. Söz konusu yerleşim civarında yasak olmasına rağmen bazı Müslümanlar ve Hıristiyan köleler Müslümanlara şarap satmaktadır. Sarhoşken olay çıkaranlar, vukuat sonrasında, içki satanların yaşadığı köylere kaçarak saklanmaktadırlar. Satıcılar da müşterilerine kanundan kaçmak ve yargılanmamak için yardım ve yataklık suçunu işlemektedirler. Zaptiye, olay sonrasında, söz konusu köylere gittiğinde bile, saklanmış halde bulunan bu kişileri derdest edememektedir. Aynı şahıslar müteakip defalar benzer olaylara sebep olmuşlardır. Bu sebeple, bahsi geçen Müslümanların bir an önce kadı karşısına çıkarılıp yargılanmaları ve cezalandırılmaları hayatiyet arz etmektedir. Akşehir kadıları olayların tekrarlanmaması için gerekeni yapmak zorundadır (BOA A.}DVNSMHH.d..7/14). 1559

yılında Merzifon ve Akşehir dışında farklı yaşam alanlarında da müskirat kaynaklı adli vakalar yaşanmaya devam etmiştir. Giresun Kadısı'nın İstanbul'a gönderdiği bir dilekçe dikkate değerdir. Kadı bazı Uzgur köylerinde ikamet eden Rafiziler'den şikâyetçi olmuştur. İddiasına göre, bu şahıslar ehl-i sünnet kurallarına uygun yaşamamakta, 4 halifeye sövmekte, namaz kılmamakta, oruç tutmamakta ve şarap içmektedirler. Kadıya verilen cevapta ise durumu ivedi olarak ve hassasiyetle tetkik etmesi emredilmiştir. Ayrıca tahkikat sonucunda suçlu sabit olanların derdest edilmesi ve neticenin de İstanbul'a bildirilmesi istenmiştir (BOA A.}DVNSMHM.d..7/2131). Mehmed oğlu Kurt ve arkadaşlarının H.973/M.1556 senesinde evraka yansıyan adli vakalarından sonra bu evrakın incelenmesinde tesbit edilen ikinci ciddi suç söz konusudur. Müslümanlar için önem arz eden İslami şahsiyetlere hakaret edilmiştir. Ayrıca Kurt vakasında münferit bir davranış söz konusuysa, Giresun'da yaşanan ikinci olayda bir inanç grubunun tamamına yöneltmiş bir suçlama mevzu bahis olmuştur. Dolayısıyla acil tahkikat ve soruşturma sonrasında mahkeme süreçlerinin ivedi olarak tamamlanması hem yasanın hem de inancın emridir.

Zanlılarının Müslüman olması nedeniyle hem inancın hem de yasanın emriyle acilen tetkik edilmesi gereken bir diğer vaka H.977/M.1560 tarihli bir belgede anlatılmaktadır. Sofya Kadısı'na daha önce müteakip defalar evrağa konu olan Müslüman askerinin şarap içmesi hususunda detaylı bir emir gönderilmiştir. Rumeli Beylerbeyi Sofya'da ikamet eden bazı leventlere askerlikten el çektirmiştir. Bu şahıslar hem olay öncesinde hem de akabinde, bazı Müslüman hanelerinde içki tüketilen sazlı-sözlü eğlencelere iştirak etmişlerdir. Bu olaya sebep olan şarabın Sofya'ya dışarıdan getirilmesine Rumeli Beylerbeyi engel olmak zorundadır. Ayrıca, kendi görev bölgesinde, İslam bağlarında şarap yapılıp zimmîlere satılmasını önlemekle mükelleftir. Yasadışı şarap yapımı ve satımı ile kullanımı konusunda suçlanan ve yakalanmamak için köylere kaçanların kolluk kuvveti marifetiyle geri getirilmeleri Beylerbeyi'nin ve Sofya Kadısı'nın asli vazifesidir (BOA A.}DVNSMHM.d.. 9/212). Söz konusu evrakta Rumeli Beylerbeyi ve Sofya Kadısı görevi suistimalle itham edilmektedirler. Kendilerine padişah tarafından tevdi edilen vazifeler arasında sosyal barışı sürekli kılmak ve müskirat üretimi, tüketimi ve ticareti hususlarında yasal sınırlara uyulduğundan emin olmak da vardır. Vazifelerini ifa ederlerken daha dikkatli olmaları istenen beylerbeyi ve kadı net ama nazik bir üslupla uyarılmış ve kendilerine vazifeleri hatırlatılmıştır.

Rumeli Beylerbeyi ve Sofya Kadısına vazifeye dair hak ve yetkilerinin hatırlatıldığı tek evrak 1560 tarihli belge değildir. H.977/ M. 1560 yılı müskiratın nakline yönelik bir düzenleme konusunda bir evrak da kayda değerdir. Galata İskelesi, İstanbul'a gelen şarapların şehre girmeden önceki son durağıdır. Buraya taşradan nakledilen şarap, düşük maliyet ve tedarik

kolaylığı sebebiyle, daha önce emrolunduğunun aksine, şehre fiçı ile değil, tulum içinde taşınmaktadır. Tulumlar taşıma esnasında yeterince izolasyon sağlamadığından, Müslümanların kıyafetlerine şarap bulaşmaktadır. Galata Kadısı, şehir içinde tulum ile şarap taşınmasına hiçbir şart ve koşul altında izin vermemelidir (BOA A.}DVNSMHHM.d..12/11969). Müslümanların camiye gittikleri kıyafetlerine inancın haram saydığı bir sıvının bulaşması dinen kabul edilebilir bir durum değildir. Sadece müskirat taşıyan İslam ahali inancın kirli saydığı bir şekilde mabede gitmemekte aynı zamanda camiinin temizliği ve kutsallığına da zarar vermektedir. Dolayısıyla hem dini hem de adli bir görev ifa eden Galata Kadısı'ndan duruma acilen müdahil olması ve bu sorunu çözmesi talep edilmiştir.

H.980/M.1563 tarihinde Üsküdar bölgesinde de şarap tüketimi ve sonrasında yaşanan olaylar kısmen kontrolden çıkınca bölgenin kadısına da tıpkı Bursa Kadısı'na gönderilen emir gibi bir evrak sevk edilmiştir. Üsküdar'da Mehmet Paşa Çarşısı'nda Hıristiyanların aleni olarak şarap içtikleri duyumu üzerine, Üsküdar Kadısı'na durumu tetkik etmesi emri verilmiştir. Yapılacak tahkikat neticesine, durumun gerçekliği ispatlanırsa, Hıristiyanların böyle davranmalarına izin verilmemesi istenmiştir (BOA A}DVNSMHHM.d..21/583). Aynı sene tanzim edilen bir diğer evrak Lapseki Kadısı'na gönderilen emirdir. Belgede, Müslümanların, yasak olmasına rağmen şarap yaparak, ürettikleri bu müskiratı deniz yolu ile satmalarının sabit olduğu belirtilmiş ve Lapseki ve civarından hasat edilen üzümlerin pekmez yapıldıktan sonra İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir (BOA A.}DVNSMHHM.d..19/680). Zira kadının yegane vazifesi mahkemede karar vermek değildir. Taşdığı dini kimlik dolayısıyla görev yaptığı yerleşim yerinde sosyal yaşamın inancın kurallarına uygun olarak devam etmesini sağlamak da mükellefiyetidir. Lapseki'de üretilen üzümlerin toplum yararına ve yasalara uygun şekilde mamul maddeye dönüştürülmesinin kontrolü kadının vazifesidir. Bu nedenle kendisine görevlerinin hatırlatılması uygun görülmüştür. Ama İstanbul'a gelen müskirat ve üzüm ürünlerinin kontrolü çabası, arzu edilen neticeye ulaşamamıştır. H.981/M.1564 tarihli bir evraka göre, bazı şahıslar, var olan yasaklara rağmen, kaçak yollarla şehre şarap getirip satmaktadırlar. Bu durumun önüne geçilmesi şarttır. Şehre giren şaraba mutlaka vergi konulması gerekmektedir. Ancak, vergilendirildiği için şarabın aleni olarak satılması da söz konusu olmamalıdır. Bu hususta da yetki ve sorumluluk İstanbul Kadısı'ndadır (BOA A.}DVNSMHHM.d..22/256). Kadılar ve diğer yerel otoritelerin tüm kontrol ve yasaklama çabalarına karşın müskirat sebepli adli vakalar evraklara yansımaya devam etmiştir. İsa Halife isimli bir kişi, Merkez Çavuşları'ndan biri olan damadı Cafer Çavuş'un, şarap içip sarhoş olduktan sonra kızını öldürdüğünü beyan eden bir mektubu İstanbul'a ulaştırınca; Şam

Beylerbeyi'ne ve Şam Kadı'sına yazılı bir emir gönderilmiştir. Belgede; Cafer Çavuş'un görevden alınması, hapsedilmesi ve yapılacak tahkikat sonrasında ivedi olarak yargılanarak, suçu sabitse cezalandırılması istenmiştir (BOA A.}DVNSMHH.d..22/197). Osmanlı otoritesini taşıdığı görev unvanı nedeniyle temsil eden bir şahsın işlediği suç neticesinde yargılanarak hızlı bir cezalandırılması, halkın idarecilerine olan güvenini ve inancını perçinleyecektir. Ayrıca toplumun farklı inançlara mensup gruplarında da idarenin adil olduğu fikrini vurgulayacaktır. Dolayısıyla toplumsal barışın sağlanması ve halkın otoriteye olan inancının güçlendirilmesi için özellikle bu tür vakalarda tahkikat ve cezalandırma süreçlerinin hızlı, şeffaf ve adil olması şarttır.

Merkezi idare ve yerel otoritenin asayişini sağlamak amaçlı uygulamalarına rağmen devletin kolluk güçlerine mensup kişilerin sebep olduğu adli vakalar resmi belgelerde yer almaya devam etmiştir. H.982/M.1565 senesinde ise Budin Beylerbeyi'ne gönderilen emirde Budin'e bağlı olan Varadin'de yaşayan yeniçerilerden Kara Ahmed, Cafer ve Muhammed adlı şahısların toplum içinde sebep oldukları huzursuzluk detaylı olarak anlatılmıştır. Ahalinin pazar mallarına cebren el koyarak eşkıyalık yapan bu üç şahıs hakkında bazı şikâyetler söz konusu olmuştur. Bu kişiler bu suçlarının yanında, Varadin'in dış mahallelerinde yaşayan reayanın evlerini şarap içmek amacıyla kullanmışlardır. Sarhoş olduktan sonra misafir oldukları mahalde bulunan kadınlara ve oğlan çocuklarına genel ahlaka mugayyir bir şekilde musallat oldukları iddia edilmiştir. Budin Beylerbeyi durumu acilen tetkik ettirmeli, suçlar sabitse yakalama, tutuklama ve yargılamaların yapılmasını emretmelidir. Öte yandan suçlanan üç yeniçerinin suçları sabit değilse, tekrar görevlerine dönmelerini sağlamalıdır (BOA A.}DVNSMHH.d.. 26/159). Devletin hakimiyetinin yerel temsilcileri olan kolluk güçlerine atılması muhtemel bir iftira ya da ispat edilemeyen suç isnadı sosyal barışı tehdit edebilecek bir durumdur. Öte yandan gayrimüslim tebaanın asayişini korumakla mükellef olan yeniçeriler tarafından zarara uğratılması neticesinde, suçluların korunduğu düşüncesinin toplumsal uyumu zarara uğratabileceği tartışılmaz bir gerçekliktir. Bu nedenlerle belgede bahsi geçen olayın hızlı ve adil bir şekilde soruşturulması son derece önemlidir.

Müskirat kullanımını sonrasında yaşanan adli vakalara konu olan yeniçeriler Kara Ahmed, Cafer ve Muhammed'den başka başka yeniçeriler de mevcuttur. II. Selim'in tahta çıkmasından bir sene sonra, H.984/M.1567 tarihinde Ağrıboz Kadısı, Ağrıboz Beyi ve Talende Kadısı'na gönderilen hüküm evrakında Varadin'de yaşandığı iddia edilen olayın bir benzeri mevcuttur. Bu belgeye göre Talende Kasabası'nda iki yeniçeri ile arkadaşları, bir zimmînin hanesinde, sarhoş olacak kadar çok içki tükettikten sonra Kamer Hatun'un oğlu Derviş'i katletmişlerdir. Yeniçeri olanlar dışındaki şahıslar tutuklanarak mahkemeye sevk edileceklerdir. Yeniçeriler

için ise hüküm bilahare bildirilecektir (BOA A.}DVNSMHHM.d.. 28/901). Aynı sene, askerlerin sebep olduğu iddia edilen bir diğer adli vaka Saruhan'da yaşanmıştır. Saruhan Beyi'ne İstanbul'dan gönderilen emir asayişin sağlanması için müskirat tüketimi konusunda kurallara uyulmasını sağlamasıdır. Bölgede bazı sipahiler kesinlikle yasak olmasına rağmen kendi bahçe ve bostanlarında köle ve adamlarına şarap sattırmaktadır. Sadece gayrimüslim ahali değil aynı zamanda azab ve levendler de bu şaraplardan satın alıp akli melekelerini yitirecek kadar çok içmekte ve edepsizlik ederek Saruhan'da yaşayan kadın ve oğlanlara musallat olmaktadır. Bu durumun önüne geçilmesi şarttır (BOA A.}DVNSMHHM.d..28/681). İnsanların cinsel varlığına ve bedensel bütünlüğüne yapılabilecek bir saldırı hem merkezi hem de yerel otorite tarafından kabul edilemeyecek bir durumdur. Bu yüzden cinsel saldırı ile suçlanan kişi hangi sosyal ve dini kimliği taşırsa taşırsın, eğer suçu deliller ve tanıklarla sabitse, hızlı bir şekilde cezalandırılmalıdır. Öte yandan kanunların adaleti sağlamadığı ya da sağlayamadığı fikri kişilerin kendi adaletlerini sağlamaya çalışması sonucunu doğurabilir. Bu durum ise sonuçları ağır ve yıkıcı asayiş sorunlarına neden olabilecek bir durumdur. Dolayısı ile yerel otoritenin merkezi otoriteden aldığı güç ve yetkiyle sorunları ivedi olarak çözüme kavuşturması elzemdir.

H.984/M.1567 senesinde Mısır Beylerbeyisi ve Kadısı'na yollanan emir evrakı sadece yeniçerilerin değil sıradan halkın da tüm yasalara ve emirlere rağmen hala yasadışı olarak müskirat tüketimine devam ettiklerini ortaya koymaktadır. Refed Karyesi Müslüman ve Hıristiyanların bir arada yaşadığı bir yerleşimdir. Alenen şarap içen Hıristiyanlar asayiş bozacak davranışlar sergileyerek İslam ahaliyi rahatsız etmektedirler. Gayrimüslimlerin fevri ve yasadışı davranışlarının engellenmesine hükmedilmiştir (BOA A.}DVNSMHHM.d.. 28/616). Mısır Beylerbeyisinin idare ettiği yerleşimlerden bir diğeri olan Rakiyye Karyesi'nde de müskirat kullanımı konusunda İstanbul'a ulaşan şikâyetler sonrasında, Hıristiyan ahalinin kamuya açık alanlarda şarap içmelerinin engellenmesi istenmiştir (BOA A.}DVNSMHHM.d..29/75). Farklı inanca mensup insanların kozmopolit bir yapı içinde hayatlarını devam ettirdikleri yerleşim birimlerinde belgede bahsi geçen olay gibi asayiş sorunlarının yaşanması hem failer hem de vuku bulan olaydan etkilenenler için yıkıcı sonuçlara sebep olabilecektir. Dolayısıyla her vatandaş kanunlarla sınırları belirlenen hak ve sorumluluklar çerçevesinde yaşamak zorundadır.

Alınan tüm tedbirlere, tüm yasaklamalara ve yerel otoriteler ile kadınlara gönderilen yazılı emirlere rağmen şarap tüketimi kaynaklı adli vakalar ve asayiş sorunlar evrakta yer bulmaya devam etmiştir. H.985/M.1568 tarihli Rum Beylerbeyisi'ne gönderilen emirde Mecidözü Kazası'nda şarap içip kadınlarla eğlence amaçlı meclis kuranların engellenilmeleri ve

gerekenin yapılması istenmiştir (BOA A.}DVNSMHHM.d..31/39). Mecidözü Kazası mezkur sene şarap içilerek kadınlarla eğlenilen ve durumun İstanbul'a şikâyet dolayısıyla yansıdığı tek yerleşim değildir. Amasya Beyi, Amasya Kadısı ve Gümüş Kadısı'na gönderilen emre göre Gümüş Kasabası'nda Hacı Seccas Mahallesi'nde yaşayan Çırak b. Bali ile akrabalarından Bayram, Hasan ve Ahmed de şarap içip hatunlarla gayrimeşru bir şekilde bir araya gelmektedirler. Şikâyet en kısa zamanda tetkik edilerek eğer suç sabitse, söz konusu şahıslar hakkında gerekenin yapılması elzemdir (BOA A.}DVNSMHHM.d.. 31/478). Sosyal yapı içinde hiçbir Osmanlı tebaası kuralsız yaşama hakkına sahip değildir. Özellikle aile kavramının korunması son derece önemlidir. Toplumun genç bireylerinin istenmeyen bazı davranışları normalleştirerek genel ahlaka muğayyir davranışlar sergilemeleri, sosyal yapıda ahlaki erozyon ve çözülmeyi beraberinde getirecektir. Dolayısıyla aile kavramına zarar verebilecek ve gençler ile çocukları menfi etkileyecek hiçbir davranış hoş görülemez. Amasya'nın yerel yöneticilerine gönderilen emirname bu nedenle son derece önemlidir.

Söz konusu sene kayda giren bir diğer emir Saruhan Sancak Beyi ve Akhisar Kadısı'na gönderilmiştir. Tarımsal üretimin yoğun olarak yapıldığı Akhisar'a sebze bahçelerinde çalışmak üzere başka yerleşimlerden gelen gayrimüslimler yanlarında getirdikleri şarabı Müslüman ahaliye satmaya başlamışlardır. Alkol etkisiyle de söz konusu yerleşimde cinsel suçlar artmıştır. Bu durum üzerine gayrimüslimlere asla Müslümanlara şarap satmamalarının ve kendi ihtiyaçlarından fazla şarap buldurmamalarının tembihlenmesi istenmiştir. Ayrıca eğer bölgede meyhane varsa ivedi olarak kapatılması icap etmektedir. Tüm uyarılara rağmen gayrimüslim tarım işçileri şarap satışına devam ederlerse, emre aykırı davranışlarının isimlerinin listelenilerek İstanbul'a gönderilmesi emredilmiştir (BOA A.}DVNSMHHM.d.. 31/507). Gayrimüslim tarım işçilerinin içki satmaları hem kanunlara aykırılık ve muhtemel asayiş sorunları hem de tarımsal üretimin sekteye uğraması anlamına gelmektedir. Osmanlı toplumu gibi üretimin ağırlıklı olarak tarımsal üretim ve hayvan üreticiliği anlamına geldiği sosyal yapılarda iş gücünün değeri tartışılmayacak kadar yüksektir. İklim koşulları ve coğrafi şartlar ve sınırlılıklarla belirlenen toprağa bağlı üretim sistemlerinde bir bireyin el emeği son derece kıymetlidir. Dolayısıyla tarım işçilerinden beklenen müskirat satmak ya da kullanmak değildir. Bu yüzden hem merkezi otorite hem de yerel yöneticiler konuya hassasiyetle eğilmiştir.

H.985/M.1568 senesinde müskirat sebepli asayiş sorunları sadece gayrimüslimlerin İslam ahaliye şarap satması ile ortaya çıkmamıştır. Hersek Beyi'ne gönderilen emir bu durumun kanıtıdır. Her sene düzenli olarak kurulan panayırın H.985/M.1568 senesinde Prepolye Kasabası'nda kurulması asayiş açısından münasiptir. Daha önceki yıllarda Mileşova Manasırı yakınında kurulan panayıra gelenlerin bazılarının şarap içerek fesat çıkarmaları nedeniyle

manastırda yaşayan rahibelerin rahatsız olduklarına dair şikâyetler İstanbul'a iletilince panayırın yerinin değiştirilmesi uygun görülmüştür (BOA A.}DVNSMHH.d..31/156). Panayırlar önemli ticari mekânlardır. Ancak değerleri sadece ticari değildir. Osmanlı padişahı hakimiyetindeki bir pazarlama noktasında yaşanan bir güvenlik sorunu devletin manevi şahsiyetine yapılmış bir saldırıdır. Dolayısıyla Mileşova Panayırları sorunu acilen çözümlenmelidir.

Sadece manastırların değil medreselerin de yakınlarında şarap tüketilmesi de yasaktır. Ancak kimi zaman aksine durumlar söz konusu olmuştur. Mezkur sene, Bosna Beyi'ne ve Saray Kadısı'na gönderilen bir emirde Nefs-i Saray'daki medrese yakınında alenen şarap içildiğinin bilinmektedir. Bu nedenle ortaya çıkan asayiş sorunlarının hemen çözülmesi ve söz konusu şahısların ve bu olaylarda sorumluluğu olduğu düşünülen herkesin soruşturulması istenmiştir (BOA A.}DVNSMHH.d..35/538) Zira medrese yakınında şarap içilmesi medresede eğitim gören talebeler için de son derece tehlikelidir. Eğitim kalitesinin düşmesi ihtimalinin yanında öğrencilerin alkollü içkilere müptela olmaları ihtimali de vardır. Bu durum sadece talebe için aynı zamanda kendi ailesi ve mensubu olduğu sosyal grup için de risk faktörüdür. Bu nedenlerle eğitimi birimlerine yakın noktalarda müskirat tüketimi mutlaka engellenmelidir.

Manastırlar ve medreseler dışında Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar için dini anlam taşıyan türbe ve mezarlık alanlarının yakınlarında da müskirat tüketimi yasaktır. Kudüs'te Üzeyir Peygamber Türbesi'ne bazı Yahudiler ve Hıristiyanlar sadece türbe ziyareti amacıyla gelmemektedir. Türbe civarı adeta şarap tüketen bu şahısların mekânı olmuştur. Bu durum İslam ahali arasında hoşnutsuzluğa neden olmaktadır. Kudüs-i Şerif Beyi ve Kadısı'na yollanan evrakta türbe civarına içki içen Yahudi ve Hıristiyanları mutlaka engellenmesi hükmü vardır. (BOA A.}DVNSMHH.d.. 41/848) Tire Kadısı'na yollanan bir emir de bu konuyu anlatmaktadır. Nefs-i Tire'de Murteza Mahallesi'nde gayrimüslimlerin İslam inancı için önemli mekânlara yakın yerlerde şarap satmasının önüne geçilmesi istenmiştir (BOA A.}DVNSMHH.d..55/318) İslam inancında kıymet atfedilen mekânlara yakın noktalarda müskirat tüketimi, inançta alkol kesin olarak yasaklandığı için ciddi asayiş sorunlarına sebep olabilecektir. Bu durum ise sadece sosyal barışı tehlikeye atmayacak aynı zamanda üretim ilişkilerini ve ticari faaliyetleri de sekteye uğratacaktır. Tire Kadısı'na gönderilen emirname devletin üretim ve ticari aktivitelerin devamlılığına verdiği değerin göstergesidir.

H.986/M.1569 senesinde müskirat ticareti ve tüketimi sebebiyle yaşanan asayiş sorunları üzerine Tire Kadısı'na gönderilen emirnamenin bir benzeri Ankara Kadısı'na da yollanmıştır. Meyhanelere ruhsat verilmesi ahali arasında fitneye sebep olmaktadır. Şarabın kimler

tarafından ve nerede içilebileceği ve satılabileceği konusunda hükümler müteakip defalar ilan edilmiş olup, halkın bütününün de malumudur. Ankara Kadısı bu nedenlerle umuma açık yerlerde şarap ticaretini ve tüketimini önlemekle mükelleftir. Ayrıca bu hususlarda kurallara uymayanlar hakkında da tahkikat yaptırmak ve cezalandırmak zorundadır (BOA A.}DVNSMHH.d.. 36/497) Tıpkı 1568 senesinde Tire Kadısı'na yollanan emirname gibi bu belge de sosyal barış ve ahengin devamlılığı ile üretim ilişkilerinin bozulmasını engellemek amacıyla yöneliktir.

H.988/M.1571 tarihinde Alaiye Beyi ve Kadısı'na gönderilen evrak ise daha önce incelenen evrakta en son 4 sene önce karşılaşılan devlet görevlilerinin işlediği vukuatlar konusuna bir diğer örnektir. Alaiye Kalesi Kethüdası hakkındadır. Kethüdanın Hasan Durali adlı bir genci sarhoş ederek fiili livatada bulunduğu iddiaları söz konusudur. Durumun acilen tetkik edilmesi şarttır. Eğer kethüdanın suçu sabit görülürse gereken cezanın hemen verilmesi ve infazın da gerçekleştirilmesi gerekmektedir. (BOA A.}DVNSMHH.d..39/640) Mezkur seneye ait memurun fail olduğu adli vaka konulu son evrak Haleb Kadısı'na yollanan emirdir. Bölükbaşı Nasreddin hakkında sokakta rastladığı kadınların üzerine şarap dökerek onları haksız yere sohbetten geliyorsunuz diye itham ettiği iddiaları mevcuttur. Ayrıca insanlara zulmeden bölükbaşı, masumların mallarına da el koymaktadır şeklindeki şikâyetlerin de tetkiki şarttır. Nasreddin hakkındaki şikâyetlerin tetkikinden sonra mahkemesinin en kısa zamanda yapılması gerekmektedir. Ayrıca mahkemenin vereceği cezanın da ertelenmeden infazı emredilmiştir. (BOA A.}DVNSMHH.d..42/943) Amaç devletin otoritesini sağlamlaştırmak ve adaletin tüm suçlular için aynı şekilde uygulandığını göstermektir.

Yerel otoritelere ve kadılara gönderilen tüm emirlere rağmen H.990/M.1573 senesinde müskirat tüketimi nedeniyle yaşanan asayiş problemlerinin devam ettiği bir senedir. Dersaadet'te Müslüman mahallelerine çok yakın gayrimüslim yerleşimlerinde meyhaneler bulunmaktadır. Bu durum İslam ahalinin huzurunu bozmakta ve sosyal hayatlarını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle şikâyete konu olan meyhanelerin kapatılması elzemdir. Ayrıca lokantalarda ve bozacı dükkanlarında da yasadışı içki satışı yapıldığı konusunda şikâyetler mevcuttur. Bu nedenle aşçı ve bozacı dükkanlarında müskirat satışı yapılması engellenmelidir. İstanbul Kadısı hem meyhanelerin kapatılması hem de yasadışı içki satışının önlenmesi konularında yetkilendirilerek tekrar sorumlu kılınmıştır (BOA A.}DVNSMHH.d.. 47/323.) Yasalar tüm Osmanlı tebaası için bağlayıcıdır. Kanunlarla çizilen çerçevenin dışına çıkmak için yapılan bir uygulama yine yasalar marifetiyle engellenilmelidir (Anhegger-İnalçık, 2000, s. 446). Aksi halde sosyal barışı sağlamak mümkün olmayacaktır.

H.991/M.1574 senesi daha önceki yıllarda olduğu gibi yerel otoritelere müskirat konulu emirnamelerin gönderildiği bir sene olmuştur. Haleb Beylerbeyi'ne ve Maara Kadısı'na gönderilen evrak şarap müptelası Tercüman İskender adlı şahıs hakkındadır. Kendisiyle beraber müskirat tüketen haramzade ve edepsizlere de yataklık etmektedir. Bu duruma dair şikâyetler İstanbul'a ulaşmıştır. Durumun acilen tetkik edilerek doğruysa şer'an cezalarının hemen verilmesi gerekmektedir (BOA A.}DVNSMHM.d..52/146). Sosyal yapı içinde sorun üreten kişilerin birbirlerini suça sevk etmeleri ya da suçluları korumaları hem devletin otoritesini zaafa uğramış gibi gösterecek hem de insanlar arasında huzursuzluklara neden olacaktır. Kendi adaletini kendileri sağlamak isteyen bireyler de suç sonrasında mazlum duruma düşmüşken suçlu olacaklardır. Bu ise asla kabul edilemeyecek bir durumdur.

Koron Kadısı'na gönderilen emirde ise bahsedilen adli vakada ise çok sayıda insanın zarar görmesi söz konusudur. Kalenin varoşunda ve haricinde kale mustahfizlarından bazılarının hanelerinde şarap içildiğine dair duyular vardır. Bu kişiler içki etkisiyle bölgede yaşayan kadınlara ve genç oğlanlara sarkıntılık ve edepsizlik etmektedirler. Şarap müptelası mustahfizlar genel ahlaka mugayyir davranışlarına karşı gelen 35 masum gayrimüslimi de katletmişlerdir. Durum yapılan detaylı tahkikatla sabittir. Ayrıca söz konusu şahıslardan Topçubaşı İnebeyioğlu ve çevresindeki 12 kişinin eşkıyalık ettiğine dair makbul şahitler vardır. Koron Kadısı acilen fesat çıkaran tüm şahısları mahkeme ederek cinayet işleyenlere kanunun emrettiği cezaları vermek ve ivedi olarak infazların yapılmasını sağlamakla yükümlüdür. Ayrıca asayiş bozan herkesin de isimlerini İstanbul'a bildirmesi emredilmiştir (BOA A.}DVNSMHM.d..49/27). 12 kişinin eşkıyalık etmesi ve yaşam alanındaki insanların hayatlarını zorlaştırmaları hem asayiş hem de üretimin devamlılığı sorunudur. Dolayısı ile ivedi olarak çözülmesi gereken bir sorundur. Halk teskin edilmeli, devlete olan güven yeniden tesis edilirken üretim ilişkilerinin devamlılığı da sağlanmalıdır.

Limni Kadısıve Bollukasrı Kalesi Dizdarı'na yollanan emir ise Memi oğlu Murad hakkındadır. Şarap içip sarhoşlukla ailelere rahatsızlık veren Murad, Osor Köyü'nden Zimmî Dezri'nin kızına tecavüze yeltenince kız yaralanmıştır. Murad'ın bağlanıp yani tutuklanıp İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir (BOA A.}DVNSMHM.d..49/196). İslam ahali ile gayrimüslimler arasında huzursuzluğa neden olabilecek bu suçun failine ivedi olarak işlem yapılması özellikle gayrimüslimlerin nazarında devletin itibarını arttıracak ve onların merkezi ve yerel otoriteye bağlılığını da güçlendirecektir.

III.Murad'ın tahta geçmesinden bir yıl sonra tanzim edilen H.993/M.1576 tarihli bir diğer arşiv evrak Galata Kadısı, Biga Kadısı ve Biga Beyi'ne gönderilen emirdir ve Galata'ya bağlı

Marara Nahiyesi'nin Karıboğa Karyesi'nde yaşayan Kara Hüseyin'in kızı Meryem Hatun hakkındadır. Meryem Hatun evinde kanun kaçaklarını saklayan, komşularının koyun ve tavuklarını çalan bir kadındır. Hatunun Ramazan ayında şarap içtiğine dair ifadesi olan muteber şahitler vardır. Galata Kadısı, Biga Kadısı ve Biga Beyi'ne şikâyetle konu olan durumun tetkik edilerek gerekenin yapılması emri verilmiştir (BOA A.}DVNSMHHM.d..55/352). Hırsızlık, alkollü içki tüketimi ve suçluları saklamak gibi suçlara karışan Meryem Hatun'un ivedi olarak cezalandırılması müslüman ahali üzerinde caydırıcı bir etkiye sahip olacaktır. Ramazan ayı gibi İslami inançta son derece önemli olan bir zaman diliminde Müslüman bir kadının müskirat tüketmesi kabul edilemez bir durumdur. Cezalandırılması ise ahali için ibret niteliğinde olacaktır.

Aynı sene Yalakabad Kazası'nda Keroslu Karyesi'nde Hüseyin iki ağıl arasında ölü bulunca yapılan tahkikat neticesinde ağılda şarap içen Mehmed ve birkaç zımmî tutuklanarak kolluk güçleri marifeti ve nezaretinde İstanbul'a gönderilmişlerdir (BOA A.}DVNSMHHM.d..58/649). Bahsi geçen vakada müslüman ve gayrimüslim zanlıların olması durumu oldukça dikkat çeker bir hale getirmektedir. Keroslu Karyesi gibi az nüfuslu ama heterojen sosyal yapıya sahip bir yerleşim alanında sosyal uyum ve barışın sağlanması amacıyla davanın ivedi olarak neticeye ulaştırılması gerekmektedir.

Edirne Kadısı'na gönderilen emir ise kahinlikle meşhur Hançerli Emin adıyla bilinen Mehmed adlı kişi hakkındadır. Mehmed Ramazan günü umuma açık yerlerde şarap içerek hayat kadınları ile eğlenince şikâyet dilekçesi İstanbul'a gitmiş ve söz konusu kişinin ivedi olarak İstanbul'a gönderilmesi emredilmiştir (BOA A.}DVNSMHHM.d..60/51). İslam inancında kesin olarak yasaklanan bir uygulama olan kehanet ile toplumda bilinirlik kazanan bir kişinin varlığı normal şartlarda bile cezalandırılması gereken bir faaliyettir. Bu suçun yanında kamuya açık alanlarda alkollü içecek tüketerek yanındaki hayat kadınları ile çevresindeki insanları rahatsız edecek şekilde eğlenen Mehmed'in durumunun acilen soruşturularak gereken cezanın uygulanması son derece önemlidir. Öte yandan kahinlik yaptığı bilinen bir şahsın mahkeme edilmemesi, yaptığı eylemi toplumun diğer bireylerinin nazarında legalize edecektir. Bu ise asla kabul edilemeyecek bir durumdur.

Drama ve Kavala Kadıları'na aynı sene yollanan belge müskirat tüketimi sonrasında ortaya çıkan hırsızlık vakaları hakkındadır. Bereketli Reayası kadınlarla şarap içip sarhoş olduktan sonra yakın yerleşimlerdeki köylülerden koyun-kuzu yemini gasp etmiştir. Konu hakkında tahkikat yapılarak sonucun bildirilmesi istenmiştir (BOA A.}DVNSMHHM.d.. 58/662). Hırsızlık yasal olarak cezaya tabii bir eylemdir. Ayrıca hayvansal üretimi sekteye uğratabilecek bir davranış da hem sosyal barışı hem de ekonomik atkivitelerin devamlılığını da

tehlikeye atmaktadır. Bu sebeple asla hoş görülemeyecek eylemler silsilesinin cezasız kalmaması önemlidir.

H.986/M.1569 yılında ise Bursa ve İstanbul Kadısı'na bölge ahalisinden gelen şikâyetler üzerine zimmîlerin İslam ahaliye şarap satmasını engellemeleri emredilmiştir. Bursa ve İstanbul'da kahvehanelerde rakı ve şarap içildiği duyuları söz konusudur. Bu hususta ahali önce tembih edilmelidir. Uyarıya rağmen aynı davranışta ısrar edenlerin yapılacak tahkikatlar sonrasında mahkeme edilerek cezalandırılmaları şarttır. Ayrıca müskirat konusunda kural ve kaidelere uymayan bazı şahısların subaşılardan tarafından himaye edildiği de iddia edilmektedir. Şikâyete konu olan subaşılardan hakkında da tahkikat yapılmalıdır. Ayrıca suçları sabit olanların da İstanbul'a kürek cezalarını çekmek üzere yapılacak mahkemenin akabinde gönderilmeleri gerekmektedir (BOA A.}DVNSMHHM.d.. 35/225). Bu belge çalışmaya konu olan diğer evraklardan farklı bir konu hakkında da hüküm içermesi bakımından kayda değerdir. İlk defa bir evrakta bazı müderrislerin içki içmelerinden bahisle eğer suçu sabit olan müderris varsa isimlerinin ivedi olarak bildirilmesi emri yer almıştır. Öğrenci yetiştiren bir şahsın, talebesine örnek olması hasebiyle alkol alması asla kabul edilemez bir durumdur.

2. Müskirat Üretimi, Tüketimi ve Satışı Konulu Cezalar

Osmanlı adli makamlarının yaptığı alkollü içki tüketimi nedenli asayiş sorunları hakkındaki tahkikatlar sonrasında verilen cezalar ağırlıklı olarak kürek cezası, sürgün ya da idam cezasıdır. Kimi zaman kişiye karşı işlenmeyen ve sadece kabahat olarak sayılabilecek suçlanan şahısların sadece uyarılmaları istenmiş ve suça konu olan davranışın tekrarında ceza verileceği beyan edilmiştir. Ehl-i İslama şarap satanların cezası sabittir. Yapılan detaylı tahkikat sonrasında elde edilen deliller ve tanıklıklarla suçu sabit görülen kişi kadının mahkeme sonrasında hükmedeceği süre için kürek cezasına yollanılacaktır (BOA HAT 209/11209). H.979/M.1562 tarihli Zagra'ya gönderilen bir belgede ise Müslüman halka şarap satan gayrimüslimlere izin verilmemesi emredilmiştir. Ayrıca var olan yasaklara rağmen satan olursa ve yapılacak tahkikat neticesinde durum kanıtlanırsa, söz konusu kişi ya da kişilerin isimlerinin, kürek cezasına konulmak üzere bildirilmesi istenmiştir (BOA A.}DVNSMHHM.d..12/1063).

Müslüman ahaliye müskirat satma dışında da kimi zaman kadı takdiriyle kürek cezası verilmiştir. H.967/M.1559 senesinde Hassa çavuşlarından Mustafa, bostanda aleni olarak şarap içen iki reayayı yakalayıp, bu şahıslar mahkemede kadı huzurunda da bu suçlarını itiraf edince kürek cezasına çarptırılmışlardır (BOA A.}DVNS.MHHM.d..4/212). H.980/M.1563 yılında ise görülen lüzum üzerine Bursa Kadısı'na bir emir yollanmıştır. Bursa ve civarında içki tüketimi yaygınlaşarak sosyal barışı tehdit eder hale gelmiştir. Ahalden bazı kişiler sarhoş olacak kadar

çok şarap içtikten sonra fesat çıkarmaktadırlar. Bu şahısların derdest edilmeleri, mahkemeye çıkarılmaları ve cezalandırılmaları elzemdir. Müskirat tüketerek asayiş sorunu yaratmakta ısrar edenlerin ise kürek cezasına çarptırılarak İstanbul'a gönderilmesi gerekmektedir (BOA A.}DVNSMHHM.d..19/404). H.972/M.1565 tarihinde Çankırı Debbağlar Mahallesi'nde, şarap içip halka zulmeden İsa'nın hakkında yapılan tahkikat ve görülen dava sonrasında verilen kesinleşmiş kürek cezası bulunmaktadır. Söz konusu olan şahsın, cezasını çekmek üzere Südde-i Sadaret'e yollanması gereklidir (BOA A.}DVNSMHHM.d.. 6/596). Cezalandırmanın bir an önce yapılması önemlidir. Zira verilen cezaların derhal uygulanması halkın kalanı için aynı suça tevassül etmemeleri konusunda caydırıcı niteliktedir. H.988/M.1571 tarihinde Kengri Beyi'ne gönderilmiş emir, evine levend ve kadın getiren Satılmış oğlu Ali'nin şarap içerek edepsizlikler yaptığı sabit olduğundan kendisi hakkında verilen kürek cezasını çekmesi için ivedi olarak İstanbul'a gönderilmesi hakkındadır (BOA A.}DVNSMHHM.d.. 43/159). H.989/M.1572 yılında Haslar Kadısı'na gönderilen bir evrak kürek cezasının suçu önlemek amacıyla kullanılması düşüncesini içermektedir. Eba Eyub Ensari Türbesi yakınlarında pazarcı ve ırgat taifesinden gayrimüslimler kamusal alanda şarap içilmesi yasağına uymayarak alenen şarap içmektedirler. Bu kişiler, müteakip defalar uyarılmalarına rağmen de bu davranışlarına devam etmektedirler. Haslar Kadısı kanuna muhalefet edenleri kürek cezası ile korkutarak bu duruma son vermekle yükümlü kılınmıştır (BOA A.}DVNSMHHM.d..46/319). Yasadışı alkollü içki tüketerek asayiş sorunlarına sebep olan kişilere yapılan detaylı araştırma ve yargılama sonrasında verilen ikinci yaygın ceza sürgün cezasıdır. H.994/M.1577 senesinde Köstendil Beyi ve Ilıca Kadısı'na yollanan emir metninde Gidi Badi adlı şahsın alenen şarap içip kadınları fuhuşa sevk etmesi nedeniyle, Müslümanların suçlanan kişinin o kasabadan sürgün edilmesini istemedikleri anlatılmaktadır. Detaylı tahkikat yapılması ve eğer suç sabitse sürgün cezasının uygulanması emredilmektedir (BOA A.}DVNSMHHM.d..61/141). Sürgün cezası 17. asır sonrasında da genel uygulamadır. H.1205/M.1791 Galata'da Çavuşbaşı'na yollanan, meyhaneler Şeyhülislam fetvasıyla kapatıldığı halde Araboğlu Yanaki'nin İslam ahaliye rakı ve şarap sattığı sabit olduğundan Sisam Adası'na sürülmesi emri (BOA C..ZB..13/642), H.1210/M.1794 tarihli şarap içen ve Yedikule meyhanelerine düzenli olarak giden iki müderrisin Bozcaada'ya sürülmesi hükmü (BOA C..MF..44/2158), H.1246/M.1830 tarihinde Yenibahçe Nakkaş Paşa Mahallesi'nde bulunan Kara Mustafa Paşa Vakfı mütevellisi Mehmed Said Bey'in alkol müptelası olması nedeniyle sürgüne gönderilmesine kararı (BOA C..EV..177/8809) ve H.1255/M.1839 tarihinde Bursa'da açtıkları kahvehanede, içki üreten, sosyal uyumu bozan Süleyman ve İbrahim isimli kişiler ile annelerinin sürgüne yollanması emri uygulamanın devamlılığını göstermektedir (BOA C..ZB. 8/40). Kadı mahkemesinde verilen

idam hükmüne dair kullanılan belge külliyyatında sadece iki evrak bulunmaktadır. Bu evraklardan biri H.992/M.1575 tarihlidir ve Kilis, Ekrad ve Rumkale Kadılarına gönderilen emirdir. Rumeli kethüdası Recep kalenin bir burcunu yıktırıp altından çıkan hazineyi cebinden az bir para verip cebren almıştır. Şarap içtiği sabit olduğu için kendisine yapılan mahkeme sonunda katli vaciptir diye fetva verilmiştir. Recep ayrıca kendi ayıplarını örtmek için eski Haleb Valisi Ahmed Paşa'nın huzuruna çıkıp iftiraya uğradığını söyleyerek mahkemeden kurtulmuştur. Durum tekrar tetkik edilerek hak sahibine geri verilmeli ve Recep yeniden yargılanmalıdır. Bu mahkeme sadece hazine konusunda olacaktır. Kendisi hakkında verilen idam cezası hükmü geçerlidir (BOA A.}DVNSMHHM.d..55/101). İdam cezası hakkındaki ikinci evrak H.994/M.1577 tarihlidir. Silahdar Mehmed Ağa "ben kafirim ve bana şarap helaldir" diye mahkemeye bile sarhoş gelmiştir. Kendisinin kadı huzurundaki beyanı ile birlikte, muteber kişilerin de benzer ifadeleri sonucunda, ev basıp insanlara zarar veren Silahdar Mehmed Ağa hakkında kadı ve katli caizdir kararını vermiştir. Bu kararın ivedi olarak uygulanması için Amasya Beyi ve Kadısı'na yazılı emir gönderilmiştir (BOA A.}DVNSMHHM.d..60/652).

Sonuç

Osmanlı Devleti farklı inanç gruplarına mensup farklı ırklardan insanları bünyesinde barındıran bir siyasal yapıdır. Bu nedenle idari ve adli sistemde ve sosyal hayatta standardizasyon gerekliliği söz konusu olduğundan idaresi altında bulunan insanları bağlı oldukları inanç sistemleri ile tanımlama yoluna gitmiştir. Başka bir deyişle, Osmanlı ülkesinde Müslümanlar ile gayrimüslimlerin toplumsal yaşam içinde hak ve sorumluluklarını tanımlayan ve sınırlılıklarını çizen yasalar dini kurallara göre şekillenmiş ve uygulanmıştır. Alkollü içecekler hakkındaki uygulamalarda da bu durum söz konusudur. Müslümanların el ile teması bile yasak kılınan alkollü içecekler (müskirat) gayrimüslimler yani zımmîler tarafından üretilir, satılır ve tüketilir hale gelmiştir. Müskirat ile ilgili her husus yasalarda detaylı olarak tanımlanmış ve sosyal barış ile asayişin bu şekilde korunması amaçlanmıştır. Ancak kanunların son derece etkili biçimde uygulandığı Osmanlı Klasik Dönemi'nde bile alkollü içecekler nedeniyle arşiv evrakına yansıyan çok sayıda kural dışı davranış ve mahkeme kaydı mevcuttur. Arşiv evrakına göre mahkemelerde işlenen suçun Şer'î hukuktaki karşılığına göre ceza verilmiştir. Tüm şikâyetler hızlı ve detaylı bir şekilde kolluk güçleri ve yerel otoriteler tarafından incelenmiş ve bir suçun olduğu delillilerle sabit olursa konu mahkemeye aksettirilmiştir. Mahkemelerde suçlanan şahısların kendilerini tanıklarla savunmalarına izin verilmiştir. Gayrimüslimler için ceza gerektiren durumlar aleni içki tüketmek, sarhoşluk neticesinde ortaya çıkan asayiş sorunları, ticari faaliyetlerin kurlsız olması ve Müslüman

ahaliye içki satmaktır. Bu kişilere ellerindeki şarabı tuzla karıştırarak sirkeye dönüştürme, işyeri kapatma ve işledikleri sabit olan diğer suçların yasadaki karşılığı olan hükümlerin uygulanması gibi cezalar uygulanmıştır. Hüküm verilmeden önce mutlaka detaylı tahkikat yapılarak tanıklıklara başvurulmuştur. Masum bir insanın iftira ile zarar görmemesi için soruşturmanın ve yargılamanın her aşamasında azami gayret gösterilmiştir. Ancak oluşan suçtan devletin manevi kişiliği ya da bir başka Osmanlı tebaası zarar görmüşse, zanlı kim olursa olsun asla pozitif ayrımcılığa tabii tutulmamıştır. Müslüman ya da gayrimüslim, sivil vatandaş ya da idareci, öğretmen ya da yeniçeri hiçbir birey müskirat konulu bir adli vakada kayırılmamıştır. Dinlerin mabetleri ya da kutsal sayılan mekânlarında, türbelerde ve mezarlıklarda alkol tüketimi ve satılması kesinlikle yasaklanmıştır. Burada amaç sadece Müslümanları korumak değildir. Sarhoşluk neticesinde oluşabilecek herhangi bir asayiş sorununda mekânların ve orada ibadet eden insanların zarar görmelerinin engellenmesi amaçlanmıştır. Müslümanların alkollü içecek nedeniyle suçlandığı durumlarda gayrimüslimlere uygulanan prosedür takip edilmiştir. Detaylı ve kanıtlarla desteklenen soruşturma neticesinde olay mahkemeye intikal ettiğinde tanıklarla suçun sabit olduğu ortaya konulmuş ve tüm tanıklıklar ile deliller kayıt altına alınmıştır. Ancak Müslümanların müskirat konulu yargılanmalarında verilen cezalar gayrimüslimlere verilenlerden çok daha ağırdır. Zira İslam inancında müskirat üretimi, tüketimi ve ticareti kesinlikle yasaktır. Öte yandan Müslüman ahalinin de aynı yola tevassül etmemesi için caydırıcı cezalar olması elzemdir. Dolayısıyla suçu sabit olan Müslüman için verilen hüküm genellikle süreli kürek ya da sürgün cezası olmuştur. Alkol tüketimi nedeniyle ortaya çıkan darp, hırsızlık, fuhuş, adam yaralama ve cinayet olayları sonrasında da çok daha ağır cezalar verilmesi yolu tercih edilmiştir. Hiçbir Müslüman sadece alkollü içecek tüketme suçuyla idam edilmemiştir. Ancak mahkemede yaşadığı sosyal çevrede dini inancı hiçbir şüpheye yer olmayacak şekilde bilinen bir suçlu bizzat Müslüman olmadığını beyan ederse ve mahkeme işlenen diğer suçların şahitler huzurunda delillerle ispat edilmesiyle idam cezası gerektirdiği kanaatindeyse kadı katli vaciptir hükmü vermiştir. Kadı mahkemesinde bir Müslümana idam cezası verilebilmesinin başka bir nedeni de aleni olarak İslam dinine ve inancın muteber kişilerine hakaret ve küfür etmektir. Bu durumda da yine olayın gerçekleştiğine dair toplumda saygın kişilerin mahkeme huzurunda tanıklıklarına baş vurulmuştur.

Kaynaklar

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BOA A.}DVNS.MHM.d.. Tasnifi

3/599, 3/1339, 4/212, 4/497, 5/104, 5/226, 5/675, 5/39973, 5/120973, 5/991973, 6/251, 6/596, 7/14, 7/145, 7/155, 7/1864, 7/2117, 7/2131, 9/212, 12/1063, 12/11969, 19/404, 19/680, 21/583, 22/197, 22/256, 26/159, 28/616, 28/681, 28/901, 29/75, 31/39, 31/156, 31/478, 31/507, 35/225, 35/538, 36/497, 39/640, 41/848, 42/943, 43/159, 46/319, 47/323, 49/27, 49/196, 52/146, 55/101, 55/318, 55/352, 58/649, 58/662, 60/51, 60/652, 61/141.

BOA C..EV.. Tasnifi

177/8809

BOA C..MF..Tasnifi

44/2158

BOA C..ZB..Tasnifi

8/40, 13/642

BOA HAT Tasnifi

209/11209

Kitaplar

Akgündüz, A. (1990). *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*. Fey Vakfı Yayınları.

Anhegger, R.-İnalçık, H. (2000). *Kanunname-i Sultani Ber Muceb-i Örf-i Osmani*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İKSÜM 14 Numaralı Sicil. (2101). (Haz. N. Güler). İSAM.

İnalçık, H. (2010). *The Survey of Istanbul*. (Ed. E. Yalçın). Türkiye İş Bankası Yayınları.

Kuran-ı Kerim, Bakara Suresi. (2011). (Haz. H. Altıntaş-M. Şahin). (12.B.). Diyanet İşleri Başkanlığı.

Soykan, T. T. (2000). *Osmanlı İmparatorluğu 'nda Gayrimüslimler*. Ütopya Kitabevi Yayınları.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*. Türk Tarih Kurumu Yayınevi.